

ЕКОНОМІЧНА СТАЛІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ГРАНІ ТА ФАКТОРИ

У статті розглянуто сучасний стан національної економіки, головним питанням якої залишається підвищення конкурентоспроможності українських підприємств. Проаналізовано економічну сталість підприємства, системи поглядів на розвиток даної економічної категорії, граней показника і чинників, що на нього впливають.

In the article is considered the modern being of national economy, the main question of which the increase of competitiveness of the Ukrainian enterprises is. Economic constancy of enterprise, system of looks on development of the given economic category, verges of index and factors, that on him influence are analysed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підвищений інтерес до даної теми пояснюється сучасним станом національної економіки, головним питанням якої залишається підвищення конкурентоспроможності українських підприємств, а також підвищення ефективності їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій останніх років. Питання сталості економічних систем, а також їхнього сталого розвитку активно досліджуються багатьма авторами. Відомі різні підходи до визначення економічної сталості. Сталість функціонування організації розуміють як здатність зберігати свій фінансовий, виробничий, технологічний та інший стан після дії якого-небудь фактору впливу [1, с.15-19].

Економічна сталість підприємства є станом оптимального впорядкування взаємозв'язків і формування просторово-часової послідовності взаємодії матеріальних, інформаційних і фінансових елементів підприємства [2, с.233-241].

Деякі автори пов'язують сталість підприємства з рівнем його прибутку. Чим більший прибуток, тим більш стає, життєздатне підприємство, тим менше вірогідність його банкрутства при виникненні несприятливих для його діяльності чинників [3, с.107-112].

Слід відмітити, що кожен підхід є доречним для певного періоду. У монографії Є.Б. Колбачева, В.А. Тунікова справедливо відмічено, що: «В умовах тоталітарної економіки сталість виробничо-економічних структур досягалася в основному завдяки зовнішнім чинникам, тобто будь-які процеси дестабілізацій гасилися ззовні [4, с.301-325]. В умовах ринкової економіки потрібні, окрім зовнішніх, ще і внутрішні механізми забезпечення сталості». Тому логічно зосередитися на чинниках внутрішнього середовища підприємства, здатних забезпечити сталість виробничої системи.

З позицій теорії максимізації прибутку, причіниками якої були А. Сміт, А. Маршалл, Д. Кейнс та інші відомі економісти, сталий стан підприємства – це такий його стан, при якому воно здатне підтримувати прибуток на заданому рівні.

Використання підходу, заснованого на принципах відтворення виробництва, дозволило ряду економістів [5, с.115-132; 6, с.153-162] визначити один з критеріїв формування сталих господарських утворень в конкурентному ринковому середовищі таким чином: економічно сталими стають підприємства, котрі в умовах невизначеності, нестабільності ринку найбільшою мірою забезпечують сучасну організацію науково-відтворювальної діяльності. В зв'язку з цим, зокрема, підкреслюється, що діяльність господарської системи буде економічно сталою, якщо система відповідає сформованому результуючому вектору

цілей, а можливі несприятливі ситуації нейтралізуються адекватним відгуком системи за рахунок створених нею запасів і резервів [7,с.31-38].

Зазначимо, що деякі автори під сталістю підприємства розуміють комплекс властивостей його виробничої, інноваційної, організаційної, фінансово-кредитної діяльності, їх взаємовплив і взаємодію, якість і новизну продукції, що випускається, науково-технічний рівень матеріально-технічної бази підприємства, стабільність його ресурсного забезпечення, стан кадрового та інтелектуального потенціалу, характер інноваційного менеджменту [8,с.16-19].

З позиції економічної кібернетики підприємство як господарська система є економічно сталим, якщо спроможне знайти оптимальне співвідношення між всіма елементами системи, встановити між ними зв'язки, що дозволяють максимально довго підтримувати життєво важливі параметри на заданому рівні, ефективно протидіючи негативному впливу зовнішніх факторів. Відповідно до господарських систем будь-яка економічна система пристосовується до змін зовнішнього середовища шляхом зміни власної структури; сталість підприємства визначається гнучкістю його структури.

З огляду на викладене, можна запропонувати наступне визначення економічної сталості. Економічна сталість – це такий стан динамічної рівноваги в часі, при якому негативна дія зовнішнього середовища або системи більш високого рівня поглинається механізмом саморегулювання даної системи, і зрештою дозволяє зберігати якісні характеристики системи в заданих межах. Чим сильніше імпульс негативної дії, який здатний згладити механізм саморегуляції, тим вище рівень сталості системи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема сталості економічного розвитку не лише як результату адаптації до зовнішнього середовища, що змінюється, а також як результату активного формування самого цього середовища і формування нових способів реакції на нього, є одним з маловивчених на сьогоднішній день економічних аспектів.

Формулювання цілей статті. Дана стаття ставить перед собою мету вивчення економічної сталості підприємства, системи поглядів на розвиток даної економічної категорії, граней показника і чинників, що на нього впливають.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна сталість має різні кількісні та якісні параметри на різних рівнях господарських процесів. Так, можна визначити економічну сталість підприємства (фірми), галузі, а також економічну сталість національного господарства, держави в цілому. Це можливо, оскільки економічні процеси протікають відповідно до єдиних закономірностей, а різні рівні обумовлюють виникнення лише специфічних особливостей, не змінюючи загальних тенденцій розвитку.

Розвиток будь-якої економічної системи, до якої можна віднести і діяльність господарюючих суб'єктів, є взаємодією протилежних сторін і тенденцій, що витікають із сутнісних характеристик цих протилежностей. Зовні це виявляється як саморозвиток. Необхідно відмітити, що ХХІ століття – це століття знань, освіти, культури, століття звільненої енергії людського інтелекту, головною рисою, тенденцією і метою якого стає не ділення національних економік на ринкові та неринкові, на капіталізм і соціалізм, а концепція сталого економічного розвитку [9,с.12-19].

Сталість господарюючого об'єкту це сукупність станів рівноваги на різних рівнях (окремих, одиничних і приватних станів рівноваги). Сталість об'єкту тим вища, чим більша сукупність його сталих станів рівноваги перевищує сукупність несталих. Економічний стан підприємства може варіюватися від край несталою, при якому воно знаходиться на межі банкрутства, до відносно сталого. В разі порушення сталості істотне значення має спрямованість процесу: посилення несталості або її послаблення.

Економічна сталість формується під впливом комплексу чинників, які традиційно прийнято розділяти на чинники внутрішнього і зовнішнього середовища. Здатність

підприємства долати кризи, перемагати в конкурентній боротьбі, зберігати економічну стійкість багато в чому залежить від дії внутрішньої групи чинників, тобто від стану його внутрішнього середовища.

Внутрішня група чинників включає цілі, завдання, структуру, технологію, кадри підприємства. Чинники зовнішнього середовища мають різні рівні і спрямованості дії. Можливе їх розділення на три рівні: регіональний, національний і позанаціональний (міжнародний). За своєю спрямованістю чинники є такими, що стабілізують або дестабілізують. Чинники зовнішнього середовища національного і регіонального рівня можна розділити на дві основні групи: прямої та непрямой дії.

Чинники прямої дії безпосередньо впливають на функціонування підприємства і випробовують на собі вплив його операцій. До даної групи чинників відносять постачальників трудових, фінансових, інформаційних, матеріальних та інших ресурсів, споживачів, конкурентів тощо.

Чинники непрямой дії грають роль фонових чинників, що збільшують або зменшують економічну сталість. До даної групи чинників відносять стан економіки, природні, соціально-політичні, нормативно-правові чинники та ін. Реакція підприємства на чинники прямої і непрямой дії різна. На зміни чинників прямої дії підприємство може реагувати двояко: воно може перебудувати внутрішнє середовище і почати політику як пристосування, так політику активної або пасивної протидії. До чинників непрямой дії підприємство вимушене максимально пристосовувати свої цілі, завдання, структуру, технологію, персонал.

Співвідношення, взаємодія, взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх чинників важливі та актуальні не лише для окремо взятих суб'єктів, але і для всієї економічної системи. У певні історичні періоди дія одних посилюється, інших слабшає. Ми є свідками того, як в останнє десятиліття зросла дія зовнішніх чинників, особливо позанаціонального (міжнародного) рівня дестабілізуючої спрямованості. Дія чинників зовнішнього середовища значною мірою робить менш стійкою рівновагу і стабільність суб'єктів господарської діяльності, галузей, веде до зростання залежності від них національної економіки в цілому. Визнаючи глибокий і нерозривний зв'язок чинників прямої і непрямой дії, слід зазначити, що в ті або інші періоди розвитку суспільства, особливо в період трансформації суспільно-економічних стосунків, часто-густо детермінуюча роль належить чинникам непрямой дії (політичним, правовим, екологічним). Так, зокрема, в Україні кардинальні зміни економічного курсу, впровадження капіталістичних економічних стосунків в суспільстві виявилось, перш за все, результатом дії політичних чинників. Впровадження приватної власності, приватизація – одночасно форма і підсумок цієї дії.

Узагальнюючи викладене, треба визнати, що в сучасних умовах економічна сталість підприємства формується під впливом складного комплексу чинників. При всьому різноманітті конкретних господарських ситуацій, на нашу думку, спостерігається певна єдність, що характеризує економічно сталі підприємства. Ця єдність виявляється в наявності підприємницького підходу до організації виробничої, фінансової, маркетингової діяльності; умінні уловлювати “слабкі” сигнали про зміну середовища і швидко реагувати на них шляхом: пристосування, активної протидії; здібності керівництва підприємства ефективно використовувати “людський капітал” через гармонізацію інтересів підприємства і окремих працівників; постійного оновлення технологій; динамізму та впровадження інновацій.

Слід зазначити, що чинники економічної сталості, що сформувалися в економічно розвинених країнах, не завжди тотожні чинникам, що склалися в країнах з перехідними економічними відносинами, і можуть справляти протилежний вплив на економічний стан підприємств.

Ще одним важливим аспектом вивчення поняття економічної сталості є виділення

складових елементів (граней) даної категорії. Існують різні грані сталості підприємства, що по-різному впливають на економічну сталість підприємства [10,с.28-33]:

1) виробничо-технічна сталість – стабільність виробничого циклу підприємства, налагодженість його ресурсного забезпечення;

2) комерційна сталість – визначається рівнем ділової активності, надійності економічних зв'язків, конкурентним потенціалом компанії, її долею на ринку збуту;

3) організаційна сталість передбачає стабільність внутрішньої організаційної структури, налагодженість і оперативність зв'язків між різними відділами і службами підприємства, ефективність їх спільної роботи;

4) інноваційна сталість характеризує здатність підприємства до впровадження нових технологій і методів організації виробництва, до випуску нових видів продукції, виконання нових видів робіт, надання нових видів послуг;

5) соціальна сталість передбачає залучення колективу підприємства до суспільних процесів, сприяння зростанню добробуту та рівня соціальної забезпеченості своїх працівників;

б) фінансова сталість характеризує такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство спроможне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперебійний процес виробництва і реалізації продукції, витрати по розширенню і оновленню виробництва.

Визначення кордонів фінансової сталості підприємств належить до найбільш важливих економічних проблем в умовах конкурентної економіки. Найважливішим компонентом фінансової сталості є платоспроможність, можливість підприємства розплачуватися по своїх зобов'язаннях. У зв'язку з цим виникає і необхідність групувати активи підприємства по мірі їх ліквідності. Фінансові ресурси можуть бути сформовані в достатньому розмірі лише при роботі підприємства, що забезпечує здобуття прибутку. За рахунок прибутку підприємство не лише погашає свої зобов'язання перед бюджетом, банками, страховими компаніями та іншими організаціями, але й забезпечує капітальні витрати. При цьому важливі не лише абсолютна величина прибутку, але і його рівень відносно до вкладеного капіталу або витрат підприємства. Динаміка рентабельності характеризує міру ділової активності підприємств, їх фінансове благополуччя і кредитоспроможність. Кредито-спроможність – показник, тісно пов'язаний з показниками фінансової сталості підприємства, він характеризує як поточний фінансовий стан підприємства, так і можливі перспективи його зміни. Але для цього потрібна продумана система страхового захисту майнових інтересів підприємців.

Грані економічної сталості (комерційна, виробничо-технічна, фінансова, організаційно-управлінська, інноваційна і соціальна) взаємозв'язані та взаємозалежні. Рівень розвитку кожної із граней певною мірою впливає на загальну економічну сталість підприємства.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку, що сталість будь-якої системи, у тому числі і економічної, характеризується наявністю механізмів саморегуляції. Завдяки ним розвиваються процеси пристосування, які призводять до вирівнювання попиту і пропозиції, витрат і доходів, забезпечення сталого розвитку.

Для багатьох підприємств в українській економіці, основною метою яких наразі є виживання, такі механізми украй необхідні для збереження виробництва та забезпечення його наступного сталого розвитку. Перші кроки в цьому напрямі вже відмічаються. Прискорюються процеси диверсифікації і реструктуризації, підприємства намагаються самостійно формувати власне навколишнє середовище, створюючи різні корпоративні структури – холдинги, концерни, фінансово-промислові групи, об'єднуючи зусилля у формі союзів, асоціацій, інших об'єднань.

У країнах з розвинутою ринковою економікою у зв'язку з трансформацією господарюючих суб'єктів (злиттями і поглинаннями, зміною господарського профілю і організаційно-управлінських структур, проникненням на нові ринки і так далі) поняття сталого розвитку набуває іншого сенсу. Сталий економічний розвиток у цих країнах розуміється і досягається переважно не як результат адаптації до навколишнього середовища, що змінюється, а як результат активного формування цього середовища і конструювання нових принципів реакції на нього.

Література

1. Стрельников А.І. Показники сталого функціонування виробничо-комерційних організацій // *Машинобудування*. – 2002. – №1. – С. 15-19.
2. Колобов А.А. Стратегическое управление организационно-экономической устойчивостью промышленных предприятий: Науч. пособ. – М.: МГТУ им. Н.Е. Бауман, 2001. –315 с.
3. Славин М.Б. Системный подход в микроэкономике: Монография. – М.:ТЭМС, 2000. – 231 с.
4. Колбачев Е.Б., Туников В.А. Организационно-экономические проблемы сталого функционирования производственных систем в машиностроении: Монография. – Ростов-на-Дону: СБКНЦ ВШ, 2003. – 427 с.
5. Бодров О.Г., Мальгин В.А., Тимирясов В.Т. Экономическая свобода и устойчивость предприятия: Монография. – Казань: Таглитат, 2000. – 208 с.
6. Логінів Ст, Курнишева І. Реструктуризація промисловості в умовах економічної кризи. // *Вопр. економіки*. – 1996. – № 11. – С. 153-162.
7. Погостінська Н.Н., Погостінський Ю.А., Жамбекова Р.Л., Ацканов Р.Р. Інформаційно-аналітичне забезпечення підприємницької діяльності. – Нальчик: Ельбрус, 1997. – 175 с.
8. Чеблоков А.Т. Стабільне виробництво – основа фінансової сталості підприємств // *Фінанси*. – 1995. – № 8. – С. 16-19.
9. Сафін Ф. Сущность і чинники економічної сталості (постановка проблеми) // *Вісник ТІСБІ*. – 2000. – № 2. – С. 12-19.
10. Корчагина Е.В. Экономическая устойчивость предприятия: виды и структура // *Проблемы современной экономики*. – 2003. – № 3(15). – С. 28-33.